

культурай. Напрыклад, такую гульню можна выкарыстаць пры вывучэнні пэўнай часціны мовы, напрыклад, назоўніка, тады ўсе адказы да віктарыны павінны адносіцца да лексіка-граматычнай катэгорыі назоўнікаў.

Гульня «*Карагод народных святаў*»: можна таксама выкарыстоўваць у пазакласнай дзейнасці. Знаёмства з гісторыяй народа, тлумачэнне назваў старажытных беларускіх народных святаў, гульняў, знаёмства з каляндарна-абрадавай паэзіяй.

Таксама можна выкарыстоўваць і іншы займальны матэрыял, акрамя гульняў з нацыянальнымі кампанентамі. Напрыклад, гульні «*Чацвёртае лішняе*», «*Хто больш?*» можна ўжываць пры вывучэнні любога раздзела мовазнаўства, гульня «*Складзі слова*» пры паўтарэнні і вывучэнні словаўтварэння і фанетыкі. Гульню «*Лаві слова*» можна выкарыстоўваць пры праверцы засваення вучнямі граматычных катэгорыяў назоўніка. На дошцы пішацца слова «лес». Ад яго дзеці ўтвараюць ланцужок слоў, каб кожнае наступнае слова пачыналася з літары, якая стаіць у канцы папярэдняга слова: *лес – слова – аловак – кацяня – ягада* і г.д.

Такім чынам, выкарыстанне гульнявых тэхналогій з нацыянальнымі кампанентамі спрыяе павышэнню пазнавальнай актыўнасці вучняў, фарміраванню цікавасці да ведаў, развіццю вучэбнай матывацыі і ініцыятывы, імкненню да творчай дзейнасці. Акрамя таго, веданне і павага нацыянальных культурных традыцый дапамогуць фарміраваць талерантнае і рознабаковае выхаванне дзяцей на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі.

Літаратура:

1. Дыбина, О. В. Игровые технологии ознакомления дошкольников с предметным миром. Практико-ориентированная монография / О. В. Дыбина. – М., 2008. – 128 с.
2. Ксенозова, Г. Ю. Перспективные школьные технологии. Учебно-метод. пособие / Г. Ю. Ксенозова. – М., 2000. – 157 с.

ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ СА ЗНАЧЭННЕМ АСОБЫ: ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ

Магер Н. А.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы

г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дацэнт Хлусевіч І. М.

У працэсе навучання іншай мове асаблівую ўвагу неабходна звяртаць на вывучэнне яе фразеалогіі, якая найбольш яскрава адлюстроўвае культурную спецыфіку носьбітаў той ці іншай мовы.

Пад фразеалагізмам разумеецца такая «ўстойлівая, узнаўляльная, не менш як двухкампанентная моўная адзінка, якая спалучаецца са словамі свабоднага

ўжывання і мае цэласнае значэнне, не роўнае суме значэнняў яе кампанентаў (калі іх разглядаць на ўзроўні слоў» [1, с. 5]. Пераважная большасць фразеалагізмаў узнікае ў мове не столькі для таго, каб назваць прадметы рэчаіснасці, колькі для таго, каб даць ім вобразна-эмацыйную характарыстыку. Таму фразеалагічныя адзінкі – гэта важныя састаўныя элементы моўнай карціны свету.

Нацыянальную спецыфіку перадаюць і фразеалагізмы са значэннем асобы. Фразеалагізмы гэтай групы з’яўляюцца адным са сродкаў экспрэсіўнай характарыстыкі чалавека, эмацыйнай ацэнкі яго індывідуальных якасцей або яго становішча ў калектыве.

Фразеалагізмы беларускай мовы, якія абазначаюць асобу паводле іх паходжання, можна падзяліць на спрадвечна беларускія (маюць найбольшую цікавасць для этналінгвістаў) і тыя, якія праніклі ў яе з іншых моў. Іншамоўныя фразеалагізмы са значэннем асобы могуць мець як славянскае, так і неславянскае паходжанне. Напрыклад, з рускай мовы ў беларускую трапіў фразеалагізм *вясельны генерал* ‘вядомая, важная асоба, запрошаная на якую-н. імпрэзу з мэтай надаць значнасць гэтай падзеі’ (тут і далей паходжанне і значэнне фразеалагізмаў раскрываецца па «Этымалагічнаму слоўніку фразеалагізмаў» І. Я. Лепешава [2], з іспанскай – *блакітная кроў* ‘чалавек дваранскага паходжання’, з французскай – *божыя кароўка* ‘ціхі, бяскрыўдны чалавек, які не ўмее пастаяць за сябе’, з нямецкай – *саламяная ўдава* ‘жанчына, якая часова засталася без мужа або афіцыйна не мела яго’, з англійскай – *сіняя панчоха* ‘непрывабная жанчына, якую больш за ўсё цікавяць кніжныя, вучоныя заняткі’.

Сярод спрадвечна беларускіх фразеалагізмаў са значэннем асобы ёсць выразы, якія маюць агульнаславянскае паходжанне, г. зн. узніклі яшчэ ў агульнаславянскай мове (напрыклад: *правая рука* ‘першы памочнік, супольнік’), а таксама агульныя для ўсходнеславянскіх моў: *вольны казак* ‘свабодны, ні ад каго не залежны чалавек’; *глухі цецярук* ‘мужчына, які кепска чуе’.

У найбольшай ступені нацыянальную спецыфіку выяўляюць тыя спрадвечна беларускія фразеалагізмы, якія з’яўляюцца ўласнабеларускімі паводле паходжання. Сярод іх, як і ў фразеалогіі іншых моў, пераважаюць выразы з адмоўнай ацэнкай чалавека: *варона загуменная* ‘разъярка, нерастаропны, нехлямяжны чалавек’; *гад печаны* ‘агідны шкодны чалавек’; *і жук і жаба* ‘усе без выключэння; усякі, кожны чалавек’; *кот марцовы* ‘распутнік, блуднік’; *крывое кола* ‘упарты чалавек, які сваімі ўчынкамі пляміць сам сябе’; *пераяда вантроб* ‘чалавек, які страшэнна назаляе, даводзіць да адчаю’; *рыцар ночы* ‘злосны вораг прагрэсу; цемрашал’; *свінтус грандыёзус* ‘ганебны чалавек, нахабнік, невук’.

Уласнабеларускіх фразеалагізмаў, якія не маюць адмоўнай ацэнкі асобы, не так многа: *збор-каляда* ‘група людзей, неаднародных па якіх-небудзь прыметах, якасцях’; *ліслівае (ласкавае) цяля* ‘спрытны, дагодлівы чалавек, які ўмее пакарыстацца абставінамі’; *начная зязюля* ‘жонка’; *сена на асфальце* ‘гараджанін у першым пакаленні, ахоплены настальгіяй па роднай вёсцы’.

Крыніцай узнікнення большасці з пералічаных уласнабеларускіх выказаў з’яўляецца вуснае народнае маўленне. Так, у аснове ўзнікнення фразеалагізма *кот марцовы* ‘распутнік, блуднік’ ляжыць народнае назіранне над павадкамі ката ў сакавіку (устар. «у марцы»). Некаторыя ж з такіх выказаў бяруць свой пачатак у пісьмовым беларускім маўленні – беларускай мастацкай літаратуры: фразеалагізм *свінтус грандыёзус* ‘ганебны чалавек, нахабнік, невук’ «нарадзіўся» ў камедыі К. Крапівы «Хто смяецца апошнім», а *сена на асфальце* ‘гараджанін у першым пакаленні, ахоплены настальгіяй па роднай вёсцы’ – у аднайменным апавяданні М. Стральцова.

Для навучання фразеалогіі выкарыстоўваюць розныя метадычныя прыёмы. Адным з найбольш эфектыўных прыёмаў засваення ўласнабеларускіх фразеалагізмаў са значэннем асобы з’яўляецца, на нашу думку, метадычэска-этымалагічнага аналізу, які прадугледжвае знаёмства навучэнцаў з гісторыяй узнікнення таго ці іншага фразеалагізма.

Такім чынам, уласнабеларускія фразеалагізмы са значэннем асобы адлюстроўваюць спецыфіку нацыянальнай культуры, іх можна і трэба вывучаць на розных відах заняткаў па беларускай мове; найлепшым чынам гэта можна зрабіць, выкарыстоўваючы метадычны прыём этымалагічнага аналізу фразеалагічных адзінак.

Літаратура:

1. Лепешаў, І. Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы : вучэб. дапам. для філал. фак. ВНУ / І. Я. Лепешаў – Мінск : Вышэйш. шк., 1998. – 271 с.
2. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн, 2004 – 448 с.

МАСТАЦКАЯ ФУНКЦЫЯ ЭПІТЭТАЎ У ІНТЫМНАЙ ЛІРЫЦЫ АНАТОЛЯ ГРАЧАНІКАВА

Навіцкая В. А.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Тарасава С. М.

Паэзія Анатоля Грачанікава з’яўляецца неад’емнай часткай і беларускай літаратуры, і непасрэдна беларускай інтымнай лірыкі. Яго вершы пра каханне – гэта своеасаблівы сплаў шчаслівых момантаў і драматычных сітуацый, пачуццяў радасці і смутку, веры і роспачы. Яны напоўненыя шчырым пачуццём, душэўнасцю.

Такі шматзначны сплаў пачуццяў здольны перадаць толькі паспраўднаму таленавіта майстар, якому падуладныя ўсе таямніцы мастацкага слова. Стылёвую адметнасць вершаў інтымнай лірыкі А. Грачанікава ўдала